

İslam Sanat ve Estetik (6. Dini Yayınlar Kongresi Kitabı)

DİB Yayınları, İstanbul, 2014, 684 sayfa. (Özel Baskı)

Osman MUTLUEL*

DİB yayınlarından 1047, İlmi eserler Serisinden 167. kitap olarak yayınlanmış olan *İslam Sanat ve Estetik*, M. Emin ÖZAFŞAR koordinatörlüğünde yayımlanmıştır.

Kitap DİB Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü tarafından 29 Kasım- 01 Aralık 2013 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenen "İslam Sanat ve Estetik" konulu 6. dini Yayınlar Kongresi bildiri kitabı olarak tanımlanmıştır.

Kitapta yer alan sanat eserleri kongrede açılan *Klasik Sanatlar Sergisi*'nde sunulan eserlerden seçilmiş olduğu ifade edilmiş ve eserlerin tüm haklarının saklı ve İstanbul Klasik Sanatlar Merkezi'ne ait olduğu belirtilmiştir.

Ayrıca *6. Dini Yayınlar Kongresi Bildiri Kitabı*'nda yer alan tüm bildirilerin içeriğinden yazarların sorumlu olduğu da dilmıştır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, *Diyanet Eğitim Merkezlerine* gönderilip de, İlahiyat Fakültelerine gönderilmemiş olması, yapılan çalışmanın değeri ve etkinliğinin artması açısından büyük bir eksiklik olmuştur. Çünkü bu tür çalışmalar fakülteler için kaynak niteliğindedir.

Diyanet İşleri Başkanlığının *İslam Sanat ve Estetiği* konusunda bir kongre yapması son derece önemlidir. Aynı şekilde bu kongrenin, adına yaraşır bir baskı kalitesi ile taçlandırılması da ayrı bir güzellik olduğunu ifade etmek gerekir. Eser, sempozyum açılış konuşmaları, oturum bildirileri ve iki özel oturum bildirisi, sonuç bildirgesi ve "*İslam Sanatları Sergisi*"nde sergilenen eserlerin fotoğraflarından oluşmaktadır.

Ancak, şunu belirtmek isterim ki, özellikle ülkemizde *estetik ve sanat* konusunda yazan insanların bilmesi gereken ilk şey, estetik ve sanatın temelde felsefi bir konu olduğudur. Başta yıllarını *Temel İslam Bilimlerine* vermiş olan ve yakaladıkları ilk fırsatta, estetik ve sanat üzerine bir başlık oluşturup, yüzyıllar önce yazılmış kitaplardan ilham alarak, günümüz insanına mesaj vermek amacıyla (makale, bildiri vb.) yazı yazmak isteyen bilim insanınının, yapması gereken ikinci önemli şey de, sanat felsefesi ve estetiğin ne olduğunu öğrenmeye vakit ayırmak olmalıdır. Özellikle de sanat ve estetik olarak anlatılan şeyin, tefsir kitaplarında bulunan ve güzellik ifade eden kelimelerin anlamlarını vermek veya güzellikten söz eden hadislerin arka arkaya sıralamasından ibaret olmadığı, aynı şekilde Kelam ve

* Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, osmanmutluel@gmail.com

İslam hukukundaki Husun ve Kubuh konusundan da farklı bir anlatım gerektirdiğini bilmek gerekir.

Örneğin kongrenin ilk sunumunda konuşmacı “*Kur’an’da Estetik ve Sanatın Temelleri Hakkında*” başlığı altında *Nahl suresi* 5 ve 6. Ayette geçen bir olaydan söz etmekte ve ayette ifade edilen “*cemal*” kelimesini “*insanların estetik haz ve zevk alışları somut, capcanlı bir hayat sahnesi üzerinden dile getirilmektedir*” (s. 38), şeklinde ifade etmektedir. Ayetler estetik bir bakış açısı ile incelendiğinde, Kant ve sonrası modern estetik anlayışı karşısında, yeni bir estetik anlayış ortaya koyduğu ve hatta alternatif bir estetik anlayış önerdiği görülemezse, o zaman estetikle ilgili ne söylenmiş olur. Böyle bir yaklaşım, *cemal* kelimesinin sözlük anlamını vermekten başka bir şey ifade etmemektedir. Aynı şekilde bu anlayış çerçevesinde hareket edildiği zaman, ayetin estetik felsefesi açısından ne ifade ettiğini anlatmak da mümkün olmamaktadır.

İfade etmeye çalıştığım bu durum, *Zeynep Gemuhluoğlu* tarafından sunulan “*İslam Sanatının Modern Dönemlerdeki Problemleri-İslam Sanatı ve “Henüz Düşünülmemiş Olan”*” başlığı altında sunduğu bildiride de kısmen ifade edilmiştir. Ancak aynı sunumun müzakerecisi, “*Dinlerin sanatı olmaz, örneğin Hıristiyan sanatı diyor muyuz da “İslam sanatı” diyoruz?”*” şeklinde bir itirazı dile getirerek, temelde İslam sanatı ifadesinin yanlış olduğunu ifade etmektedir. Şu hakikati herkes bilir ki, *İslam sanatı* denince, o dine inanan insanların ortaya koyduğu sanat eserleri veya oluşturdukları sanat anlayışı kastedilir. Hıristiyan sanatı demiyoruz ama temelde Hıristiyan dinine mensup insanların oluşturduğu hangi eseri Hıristiyan dininden ayırabilirsiniz? Kilisenin neresini sanatın dışında tutabilirsiniz. Onun için İslam sanatı dendiğinde de Müslümanların oluşturduğu sanat anlaşılması gerektiğini bilmek gerekir. Başka bir ifade ile “*İslam sanatı*” terimi anlatılmak istenen şeyi tam olarak ifade etmediği iddia ediliyorsa, o zaman, özellikle günümüzde en kolay yaptığımız şey olan reddetmek yerine, yeni bir terim önermek gerekir. Başka bir açıdan bakıldığında, bu anlayışın aslında *İslam sanatı* terimindeki *İslam* kelimesinden rahatsızlığın değişik bir anlatım şekli olduğunu, çünkü bu terimde kullanılan *İslam* kelimesi, birleştirici bir özelliğe sahip iken, örneğin ırklara dayalı sanat tanımlamasının, ayrıştırıcı bir anlayış içerdiğini fark etmek gerektiğini düşünüyorum.

Kitabın görünüşü, baskısı, dizaynı harika. Bir kitap ancak bu kadar güzel basılabilir dersek mübalağa etmiş olmayız. Ancak içindeki bildirileri okuyunca, kendimi arkeolojik kazı yapan sanat tarihçisi gibi hissettim. Sonra okumayı bıraktım ve düşündüm. Bu kongrede bildiri sunan bir estetikçi veya sanat felsefecisi kim var diye. Tekrar başa döndüm ve isimlere baktım. Bu kongrede konuşması gereken *Prof. Uğur Derman*, sanki özellikle planlanmış gibi, oturum başkanı yapılmış ve “siz buyurun efendim” den öteye söz söyleme imkânı verilmemiş. Aynı şekilde *Prof. Dr. Turan Koç hocaya da* bildiri sunma ve müzakereci olarak söz verilmiş. Hâlbuki bu alanda yetişmiş olan bu değerli bilim insanlarının bu kongrede, özel oturumda konuşturulması, konunun anlaşılması ve ortaya konması açısından son derece faydalı olurdu. Diğer taraftan estetikten söz edildiğinde, ilk akla gelen isim olan *Beşir Ayvazoğlu Bey’in* de müzakereci olarak katılmış olmasını, son derece büyük bir kayıp olarak değerlendirmek gerekir.

Kitapta dikkat çeken bir başka durum, konuşmacıların konuşmalarının son cümlelerinden sonra konulan noktadan sonra parantez içinde ifade edilen bir dinleyici eylemi ifadesidir. Bu ifade (*Alkışlar*) ifadesidir. Bu ifadeyi ilginç kılan şey, genellikle DİB personelinin konuşmaları ile diğer bazı konuşmacıların isimlerinden sonra bulunmasıdır. Buradan şunu anlayabiliriz sanırım: Dinleyiciler diyanet personeli ile diğer bazı konuşmacıların konuşmalarından sonra alkışlamış ama bazı konuşmacılardan sonra hiç alkışlamamış ve o konuşmalara ilgi göstermemiş. Normal olmayan bir başka durum, ikinci özel oturumda oluşmuş. Dinleyiciler alkışlamakla kalmamış adeta konuşmacıyı yönlendirmiş gibi gözükmektedir. Bu anlamda konuşmacı bir soruya verdiği cevap oldukça ilginçtir. Seyirci, *özellikle bazı akademisyenlerin, herhangi bir düşünürün düşünce sistemini, ancak düz yazıdan çıkarımlar yaparak ulaşılabileceğini, fakat aynı düşünürün şiirinde var olan ifadelerinden, düşüncelerinin çıkarmak istemediklerini ifade ettiklerini* (kim oldukları belirtilmemiş ve hatta gerçekten böyle bir akademisyen var mıdır o da belli değil): anlatmakta ve buna katılıp katılmadığı sorulmaktadır. Konuşmacının soruya verdiği cevap oldukça ilginçtir. Şöyle diyor konuşmacı: *“Şimdi, bakın mesela bu çok iddialı bir şey söylemek olacak burada ama ne yapayım siz mecbur ettiniz. Mesela ben felasifenin yani el-Kindi olsun, Farabi olsun, İbn Sina olsun, İbn-i Rüşd olsun yani felasife diye adlandırdıklarımızın yaptıklarının felsefi olduğunu ama İslami olmadığını savunuyorum. Çünkü eğer Gazali Tehafüt’te 24 ayrı maddede bunların özellikle felasifenin eski Yunan filozofların Platon’un ve Aristoteles’in düştükleri yanlışları burada tekrarlamaktan ibaret olduğuna ilişkin düştükleri doğrusya ki ben doğru olduğunu düşünüyorum o zaman muhteva olarak bunlar İslami değildir. Bana sorarsanız İslam filozofu değillerdir ama bakıyorsunuz gerçekten Aristoteles’in söylemiyle, Platon’un söylemiyle felsefe yapıyorlar ama muhteva olarak felsefi değildir. Dolayısıyla İslam filozofu saymıyorum ben bunları”* (s.554). Ama konuşmacı şiir konusunda hemen çıkış yolu buluyor ve şu ifadeleri kullanıyor. *“Buna karşılık şiir yoluyla yapılmış ama muhtevası vahye ters düşmeyen, vahiyle şu ya da bu biçimde çelişmeyen metinler bana sorarsanız İslami felsefe metinleridir.”* (s:554). Aynı ifadeleri Filozoflar için veya İslam Felsefesi içinde kurabilirdi elbette. Ama kurmuyor.

Kitabın 558-560 sayfeleri arasında sonuç bildirgesi yayınlanmış. Bildirinin ilk maddesi *“İslam sanat ve Estetiğinin başlıca kaynağı, Kur’an-ı Kerim ve Nebevi mirastır”* ifadesiyle başlayan ve 26 madde halinde geçmişimizin muhteşem estetik ve sanat anlayışı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Elbette bu ifadeler mükemmel bir anlatı olarak görülmeli, fakat düşünce sistemi de görmezlikten gelinmemelidir. Çünkü düşünce sistemi geliştirememiş toplumların medeniyet kurmaları mümkün değildir. Sanırım bu konu, her kademedeki Müslüman açısından son derece önemlidir.

Sonuç bildirgesinin son maddesi, 7. Dini Yayınlar kongresinde *“Din, düşünce ve felsefe”* konusu *ele alınmalıdır* (s. 560) şeklinde düşünce ve felsefeye atıf yapılmış olmasına karşın; özellikle 2. özel oturumda, soru cevap bölümünde, bu konu bütün bilgeliğini kullanarak, konuşmacı tarafından halledilmiş gibi gözükmektedir. Yani 7. kongreye gerek kalmamıştır. Çünkü olmayan bir şeyin kongresi yapılamaz.

Ancak bütün bu olumsuz yönlerine karşın, Diyanet İşleri Başkanlığının, bu konu ile ilgili bir çalışma yapmış olmasını son derece önemli ve değerli bulduğumu ifade etmek isterim.

Ayrıca, sempozyuma katılan bilim insanları açısından ele aldığımızda da, bir konuda ilmi bir çalışma yapacak olan bilim insanının, alanı olmayan bir konuda bilimsel yazı yayınlamasının etik olmadığını düşünüyorum. O zaman bu tanıtım yazısını şu ifadelerle bitirmek belki de en iyi eleştiri yolu olacaktır: *“Herkes kendi davulunu çalacaksa, o zaman herkes kendi davulunu çalsın.”*